

مقایسه روش تبلیغی سلمان فارسی و ابوذر غفاری در گسترش اسلام

محبوبه ثمری^۱

چکیده

در هر تحول سیاسی و اجتماعی، رهبر مهم‌ترین نقش و جایگاه را دارد. ولیکن توفیق نهایی در گرو یارانی صدیق و فداکار است. در این میان ابوذر غفاری و سلمان فارسی که با درآمدن به آیین مسلمانی از جان و مال و هستی خویش در راه نشر و توسعه اسلام، مایه گذاشتند. آن دو یار گرامی پیامبر در صداقت رفتار، صراحت گفتار، عشق بی پایان به خدا و دین خدا زبان زد انصار و مهاجر بودند. با وفات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم سلمان و ابوذر عقب ننشستند و سلمان با رام کردن قدرت سیاسی و اقتصادی به عنوان ابزاری جهت ایجاد عدالت و رشد تعالی انسانیت استفاده کرد و ابوذر هم در برابر ظلم و بدعت‌های خلفا ایستادگی کرد تا اینکه رنج سخت تبعید را به جان خریدند و در غم غربت جان به جان تسلیم نمود. هدف از انجام این تحقیق مقایسه روش تبلیغی سلمان و ابوذر در گسترش اسلام است و روش جمع آوری داده‌ها به صورت اسنادی - کتابخانه‌ای است.

کلید واژه‌ها: ابوذر غفاری، تبلیغ، سلمان فارسی، گسترش اسلام.

^۱ - طلبه سطح ۲ حوزه علمیه فاطمیه سلام الله علیها شهرستان پاکدشت.

مقدمه

زمانی که وحی بر قلب حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم فرود آمد فرمان یافت تا آدمیان را با اخلاق و آداب آسمانی‌اش پرورد و جانشان را در پرتو علوم کتاب و حکمت روشن سازد و نیز مأمور شد که وحی نازل را تبلیغ و راه رشد را با تشریع فرایض و احکام، هموار کند تا در گستره کلمه توحید لا اله الا الله، توحید کامل حاصل شود تا انسان را از جایگاه رفیع اخلاق و اعمال شایسته به سوی کمال الهی بالا رود. و در این رسالت بزرگ الهی افرادی به محمد صلی الله علیه و آله و سلم گرویدند.

شخصیت‌های برجسته اسلامی را که دوش به دوش پیامبر بزرگ در رشت اسلام کوشیده و فعالیت کرده و در نشر سیرت و رفتار و کردار و گفتار آن حضرت فعالانه شرکت کرده‌اند به مردم معرفی نمود. سلمان و ابوذر با آگاهی و مسئولیت دینی کوشش تمام برای ایجاد روشنگری در بین مردم داشتند و به عنوان مصلح در تمام جریان‌هایی که در صدر اسلام واقع می‌شد حضور یافتند. آنان دائماً در حال انجام وظایف الهی خود به عنوان افرادی مسئول بودند و در این راه رنج‌های بسیاری را تحمل نمودند. بدون شک مطالعه و بررسی زندگی افراد بزرگ در تاریخ نشر اسلام یک ضرورت اجتناب ناپذیر خواهد بود، چرا که آنها در گسترش و نفوذ حیات تمدن اسلام نقش ممتازی داشته‌اند و مطالعه و شناخت سیره و روش زندگی آنان در شئون مختلف علاوه بر پیدایش و ایجاد نظری جامع بر تمام قضایای گذشته و عبرت آموزی حوادث و رویدادها نگرش کاربردی موثر در زمان حال برای ما خواهد داشت و می‌توان از جارب و زندگی پربار آنان بهره‌ای کافی گرفت.

ابوذر و سلمان پس از پذیرش اسلام کسانی بودند که به تبلیغ اسلام پرداختند. ابوذر به سمت قبيله خویش بازگشت و قسم خورد تا اسلام را به گوش مردم برساند و شجاعت برجسته‌ترین ویژگی ابوذر غفاری است و اما سلمان برای تبلیغ و حفظ اسلام، نمونه روشن آن طرح جنگی کندن خندق بود که علاوه بر اینکه نقشه‌های منافقین را برملا کرد، باعث زمینگیر شدن مشرکان نیز شد. و بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم سلمان خود را برای لحظه‌ای از امیرالمومنین علیه السلام دور نکرد و همواره در کنار وی بود و تا آنجا که می‌توانست دل‌های مردم را به سمت ولایت امیرالمومنین و تبلیغ اسلام هدایت می‌کرد.

تاکنون در این زمینه تحقیقاتی صورت گرفته از جمله بررسی تطبیقی رفتار ابوذر غفاری و سلمان فارسی پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از حمیده اسدی و زهره بابایی که در این پژوهش به

پاسخگویی دغدغه دانش آموزان پرداخته شده است که در تحقیق حاضر علاوه بر مقایسه روش تبلیغی سلمان فارسی و ابوذر غفاری در گسترش اسلام به طور تفصیلی به نحوه تاثیرگذاری پدیده، سلمان و ابوذر و هدایت مردم و مخالفت آنان در برابر خلفا پرداخته خواهد شد. لذا پرداختن به این بحث بسیار با اهمیت است با توجه به این تحقیق که به شیوه توصیفی نگاشته شده است در پی پاسخ به این پرسش است که هدف از روش تبلیغی سلمان فارسی و ابوذر غفاری چه آثاری است بر سبک زندگی ایرانی اسلامی دارد؟ و اهداف این تحقیق شخصیت سلمان فارسی و ابوذر غفاری ۲- هدایت مردم به اسلام و مخالفت آنان در برابر خلفا می باشد.

۱- سلمان و ابوذر و نقش آنها در گسترش اسلام

سلمان فارسی و ابوذر غفاری از اصحاب بزرگ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم که در همان اوایل دعوت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به اسلام گرویدند و جزو نخستین مسلمانان به شمار می آمدند. آنان از جمله افراد بسیار نزدیک به امام علی علیه السلام بوده اند. که بعد از ماجرای سقیفه همراه تعداد محدودی از اصحاب، در کنار ایشان باقی ماندند آنان در اسلام از لحاظ معنوی و اخلاقی چهره برجسته که در پیشرفت اسلام تاثیر بسزایی داشتند.

۱-۱- شخصیت و زندگی سلمان؛ سلمان فارسی سحابی مشهور پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و از

یاران امام علی علیه السلام بود. در جوامع روایی و تاریخی سلمان را با دو حسب و نسب یاد کردند: یکی خانواده او پیش از اسلام و دیگر تبار اسلامی اش. نام وی را «مابه»، : بهبود»، «ماهویه» و نام پدرش را «بدخشان» ذکر کرده اند. او را زرتشت دیده به جهان گشود، ولی هرگز در برابر آتش سر فرود نیاورد و به خدای یکتا اعتقاد داشت. او در دوران کودکی مادرش را از دست داد و عمه اش او را سرپرستی کرد. سلمان بعد از آنکه دریافت به خاطر پرستش نکردن آتش می خواهند او را زندانی کنند با همکاری عمه اش گریخت و روانه بیابان شد. در بیابان کاروانی را دید که به سوی شام می رود سپس به آنها پیوست و رهسپار سرزمین ناشناخته شد.^۱ سرانجام سلمان در همان آغاز هجرت گمشده اش را یافت و در محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مسلمان شد.^۲

سلمان فارسی زندگی ساده و زاهدانه ای داشت و این روش را در دوران اکارت خود بر مدائن ادامه داد. او از امکانات حکومتی به نفع خود استفاده نمی کرد و با دسترنج خود گذران زندگی می کرد. در طول عمر سلمان نظرات مختلفی ذکر شده است و برخی او را از معمرین (افراد بسیار سالخورده) معرفی کردند. طبق برخی از پژوهش ها سلمان در سال ۳۳ قمری درگذشت و امام علی علیه السلام با طی الارض به مدائن رفته او را کفن و دفن نمود.^۳

سلمان فارسی پیش از پیوند تمدن ایرانی با اسلام است. هوش و استعداد درخشان و توانایی های ایرانیان، نخستین بار با اسلام آوردن سلمان فارسی ایرانی در راه خدمت به دین اسلام و کمک به

^۱ - راویان مشترک، شیعه و سنی، ج ۱، ص ۴۰۹.

^۲ - بحار الانوار، ج ۲۲، ص ۳۶۶.

^۳ - همان، ص ۳۶۷.

مسلمانان قرار گرفت و رفتارهای فردی و عبادی توأم با معنویت و اخلاق، رفتارهای اجتماعی و سیاسی، فرماندهی و مدیریت، معارف، اعتقادات و باورها، خلاقیت‌ها و ابتکارها، سخنان و هشدارها و درگیری‌ها با حاکمان ریشه دینی و مذهبی داشت و نقش او در گسترش اسلام بر همگان حجت است.^۱

۱-۲_ شخصیت و زندگی ابوذر؛ ابوذر غفاری که بعضی ه او ابوذر گفته‌اند و به ابوذر شهرت بیشتری دارد در نام و شب او اختلاف بسیار است و مشهورتر (جندب بن جناده) و مادر او (رمله بنت الوقیعه) منصوب قبیله بنی غفار می‌باشد.^۲ لیکن زمان ولادتش به درستی معلوم نیست. نوشتن که پیشه وی قبل از اسلام شبانی بود و از نظر ویژگی ظاهری قامتی بلند و عظیم و در عین حال لاغر داشت و رنگ پوستش تیره و دارای محاسن پرپشت بود. او چهارمین یا پنجمین کسی است که در شهر مکه در آغاز بعثت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم اسلام آورد و پس از گذشت کمتر از دو ماه از اقامتش در مکه، با اذن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نزد قبیله‌اش بازگشت.^۳

ابوذر یکی از چهار نفری بود که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به امر خدای عزوجل به محبت و دوست داشتن او مکلف شد. علی بن ابیطالب علیه السلام او را به سرسختی در دین و آزمندی در طلب علم ستوده و درباره‌اش چنین فرمود: «به جز ابوذر و من کسی نمانده است که در راه خدا از سرزنش ملامتگران نه هراسد. ابوذر در صداقت رفتار، صراحت گفتار، عشق بی پایان به خدا و دین خدا زبازد انصار و مهاجر بود و در تبلیغ و گسترش اسلام به ویژه در میان قبیله‌اش نقش بسزایی داشت. ابوذر نقش اسلامی داشت و از تمام صداقت و صراحت خود در راه دفاع از حق پایمال شده خلیفه بر حق پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم حضرت علی علیه السلام دفاع کرد. او سرانجام در روستای ربذه بدرود حیات گفت.^۴

^۱ - خمینی، صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۳۵-۱۷۱.

^۲ - کوفی، ج ۱، ص ۹۴۲.

^۳ - طبرانی سلیمان بن احمد، المعجم الکبیر، ج ۶، ص ۲۱۶.

^۴ - همان.

فراخواند و با تکیه بر صداقت، زهد و تدبیر، کم کم توانست در قبیله خویش جایگاهی شایسته به دست آورد. برخی بر این باورند که ابوذر گروهی از قبیله اسلم را نیز مسلمان کرد. ابن سعد می‌نویسد: پس از اسلام آوردن واپسین گروه بنی غفار، قبیله اصلا نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمدند و گفتند: «ما نیز مانند برادران غفاری مان مسلمان می‌شویم» پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «خداوند قبیله ی غفار را بیامرزد و قبیله ی اسلم را سالم بدارد»^۱ این سخن نشان دهنده نزدیکی و ارتباط این دو طایفه با یکدیگر است و نیز روشن می‌سازد که گروهی از طایفه اصلاً پیش از هجرت به کمک ابوذر غفاری مسلمان شده اند.^۲ و ابوذر در امر تبلیغ اسلام موفق بوده است.

۶- آسیب عدم توجه به وفاداری یاران پیامبر

اساساً در تاریخ نهضت‌های الهی، هیچ نهضتی بدون یارانه وفادار و فداکار جان نگرفته است. انبیا و پیام آوران حق، با اینکه موید از ناحیه خداوند بودند، اما روی یاران مومن، صبور، مقاوم و خستگی ناپذیر حساب ویژه‌ای باز می‌کردند. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: و چه بسیار پیامبرانی که مردان الهی فراوان به همراه آنها جنگ کردند، آنها هیچگاه در برابر آنچه در راه خدا به آنها می‌رسید سست نشدند و ناتوان نگردیدند و تن به تسلیم ندادند و خداوند استقامت کنندگان را دوست دارد. بنابراین عدم توجه به وفاداری یاران پیامبر آسیب‌هایی دارد.

۶-۱- اختلافات تاریخی و مذهبی؛ عدم درک درست از وفاداری اعصاب ممکن است به

تفسیرهای نادرست تاریخی و مذهبی منجر شود که می‌تواند اختلافات و نزاع‌های فرقه‌ای را تشدید کند.

۶-۲- کاهش اعتماد به منابع تاریخی؛ باعث کاهش اعتماد به منابع تاریخی و روایات اسلامی

می‌شود، زیرا بسیاری از احادیث و روایات از طریق اصحاب به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود.

۶-۳- تعصب هویت اسلامی؛ وفاداری اعصاب نقش مهمی در شکل‌گیری هویت اسلامی داشته

است. عدم توجه به این موضوع ممکن است منجر به تضعیف این هویت و احساس تعلق به جامعه اسلامی شود.

^۱ - محمد بن سعد، طبقات الکبری، ج ۴، ص ۲۲۱-۲۲۲.

^۲ - همان.

۴_۶_ افزایش تردید و شک؛ نادیده گرفتن و عدم توجه به وفاداری یاران پیامبر ممکن است

باعث افزایش تردید و شک در مورد صحت و درستی آموزه‌ها و دستورات دینی شود.

۵_۶_ ایجاد تفرقه؛ تاکید نکردن بر وفاداری اعصاب می‌تواند منجر به تفرقه و اختلاف میان

مسلمانان و ایجاد فضاهای جدلی و منفی در جامعه شود. به طور کلی شناخت و احترام به وفاداری

اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقش مهمی در حفظ و تقویت اتحاد و یکپارچگی امت اسلامی دارد.

نتیجه گیری

این تحقیق به عنوان مقایسه روش تبلیغی سلمان فارسی و ابوذر غفاری در گسترش اسلام است. آشنایی با فضایل، مناقب و سیره و آگاهی از زندگی و امتیازات دینی این صحابی بزرگوار و باوفای پیامبر خدا، راهنمای زندگانی دینی برای شیفتگان، حرکت در صراط مستقیم الهی است و اینکه یادآور این حقیقت است که دین اسلام محدود به منطقه جغرافیایی مکه و مدینه و سرزمین حجاز نیست و اختصاص به نژاد عرب ندارد. روش تبلیغی یارانه پیامبر در گسترش اسلام که در این تحقیق به آنها پرداخته شده از یکی از موثرترین روش‌های شخصیت بر رفتار و دیدگاه‌ها و آموختن درس‌های فراوان و بزرگی در حوزه‌های زندگانی فردی و اجتماعی و سیاسی و اخلاقی، فرهنگی و تربیت آن دو بزرگوار به عنوان الگوی مومنین و مسلمین به سوی درک حقایق و واقعیت‌های تاریخی خلافت اسلامی و تبلیغ در گسترش اسلام است.

با توجه به اهمیت موضوع پیشنهاد می‌شود که در این راستا مبلغان دینی تحقیقات بیشتری در قالب کتاب تدوین شود تا اینکه شناخت مسلمانان جهان، به خصوص شیعیان نسبت به صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ابوذر و سلمان بیشتر شود.

پیشنهادهای تحقیق شامل پیشنهادهای کاربردی پژوهشی است.

پیشنهاد کاربردی: ۱- ساخت فیلم و کلیپ آموزشی از صحابه پیامبر.

پیشنهادهای پژوهشی: ۱- نوشتن کتاب مجزا و مفصل در زمینه تحصیل صحابه در گسترش

اسلام. ۲- بررسی آثار به کار گرفتن هوش و استعداد ایرانیان در مسیر دفاع از دین اسلام و قرآن و سنت الهی پیامبر اعظم در عصر حاضر به صورت تفصیلی.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن کریم ترجمه بهرام پور

کتب فارسی

- ۱- پیشوایی، مهدی، تاریخ اسلام، قم: دفتر نشر معارف، چ ۳۲، ۱۳۹۶ ه.ش.
- ۲- حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معارف، تهران: انتشارات امین، چ اول، ۱۳۶۹ ه.ش.
- ۳- خسروی، فاطمه، امام علی و ارکان اربعه، اصفهان: انتشارات امیر فدک، چ اول، ۱۳۹۹ ه.ش.
- ۴- شریفی، علی، ابوذر غفاری از ربذه، تهران: انتشارات رودکی، چ اول، بی تا.
- ۵- شهیدی، سید جعفر، اولین انقلابی اسلام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چ اول، ۱۳۹۵ ه.ش.
- ۶- صادقی اردستانی، احمد، سلمان فارسی استاندار مدائن، تهران: موسسه بوستان کتاب، چ چهارم، ۱۳۹۲ ه.ش.
- ۷- طیبی، ناهید، سلمان حقیقت جاویدان، قم: انتشارات بهشت بینش، چ اول، ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۸- عاملی، سید جعفر، سلمان فارسی، ترجمه: سید محمد حسینی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چ اول، ۱۳۷۰ ه.ش.
- ۹- عزیزی، حسین، پرویز رستگار، یوسف بیات، راویان مشترک شیعه و سنی، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چ اول، ۱۳۸۰ ه.ش.
- ۱۰- مهاجرانی، عطاءالله، سلمان، اصفهان: میقات حج، ۱۳۷۳ ه.ش.

کتب عربی

- ۱۱- ابن سعد، محمد طبقات الکبری، ترجمه: محی الدین طبعی، تهران: فرهنگ و ارشاد، ج ۱، ۱۳۶۹ ه.ش.
- ۱۲- شیخ ابراهیم، عبدالقادر، غزوات رسول خدا، ترجمه: فریده اعرابی، سمنان: انتشارات بوستان اندیشه، ج ۱، ۱۳۸۵ ه.ش.

۱۳_ مجلسی، محمد تقی، بحارالانوار، ترجمه: محمد باقر مجلسی، تهران: انتشارات موسسه کتاب
نشر، ج ۴، ۱۳۹۲ هـ.ش.

۱۴_ معروف الحسنی، هاشم، جنبش‌های شیعه اسلام، ترجمه: سید محمد صادق عارف، مشهد:
انتشارات بنیاد انتشارات اسلام، ج ۱، ۱۳۷۱ هـ.ش.

۱۵_ یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، ترجمه: محمد ابراهیم آیینی، تهران: انتشارات
علمی و فرهنگی، ج ۱، ۱۳۷۱ هـ.ش.